

VYBRANÉ KAPITOLY Z FILOSOFIE A ETIKY

U3V

Zuzana Svobodová

Snahy o čisté myšlení a kulturní rozvoj v době osvícenství

René Descartes (Cartesius, 1596–1650)

neduživý, vychován jezuity, „vojenský turista“, „vzešlo mi světlo zázračného pochopení“ → pouť do Lorety, uchýlí se do Holanska, později u švédské královny.

➤ *Rozprava o metodě*

snaha přenést exaktní matematickou metodu do filosofie

➤ *Meditace o první filosofii* – obraz světa

- Co když nás Bůh klame? *Dubito / cogito, ergo sum* – základ v „já“
- subjekt-objektové vnímání světa
- dualismus ducha a těla – omezené substance
- neomezená substance: Bůh, čirá pravda

Blaise Pascal (1623–1662)

- nechodil do školy, učí jej jeho otec (matka brzy zemřela)
- geniální matematik, obhazuje ideál „jasného a zřetelného“ poznání
- ale racionální a matematické myšlení neodpovídá na nejpodstatnější otázky člověka

„srdce má své důvody, o kterých rozum neví“

„Víra je toto: cítit Boha srdcem, nikoliv rozumem.“

- později v klášteře Port-Royal – středisko jansenismu, morálně přísné katolictví (x jesuitské kazuistice)

➤ *Myšlenky (Pensées)* „Veškerá důstojnost člověka spočívá v myšlení.“ Člověk je myslící třtinou. „Poslední krok rozumu je uznání, že existuje nekonečno věcí, které ho překračují.“ Myšlenka se musí ztratit v údivu. Být člověkem znamená „být v rozporu“.

„Bůh Abrahamův, Bůh Izákův, Bůh Jakobův, nikoli filosofů a učenců“,

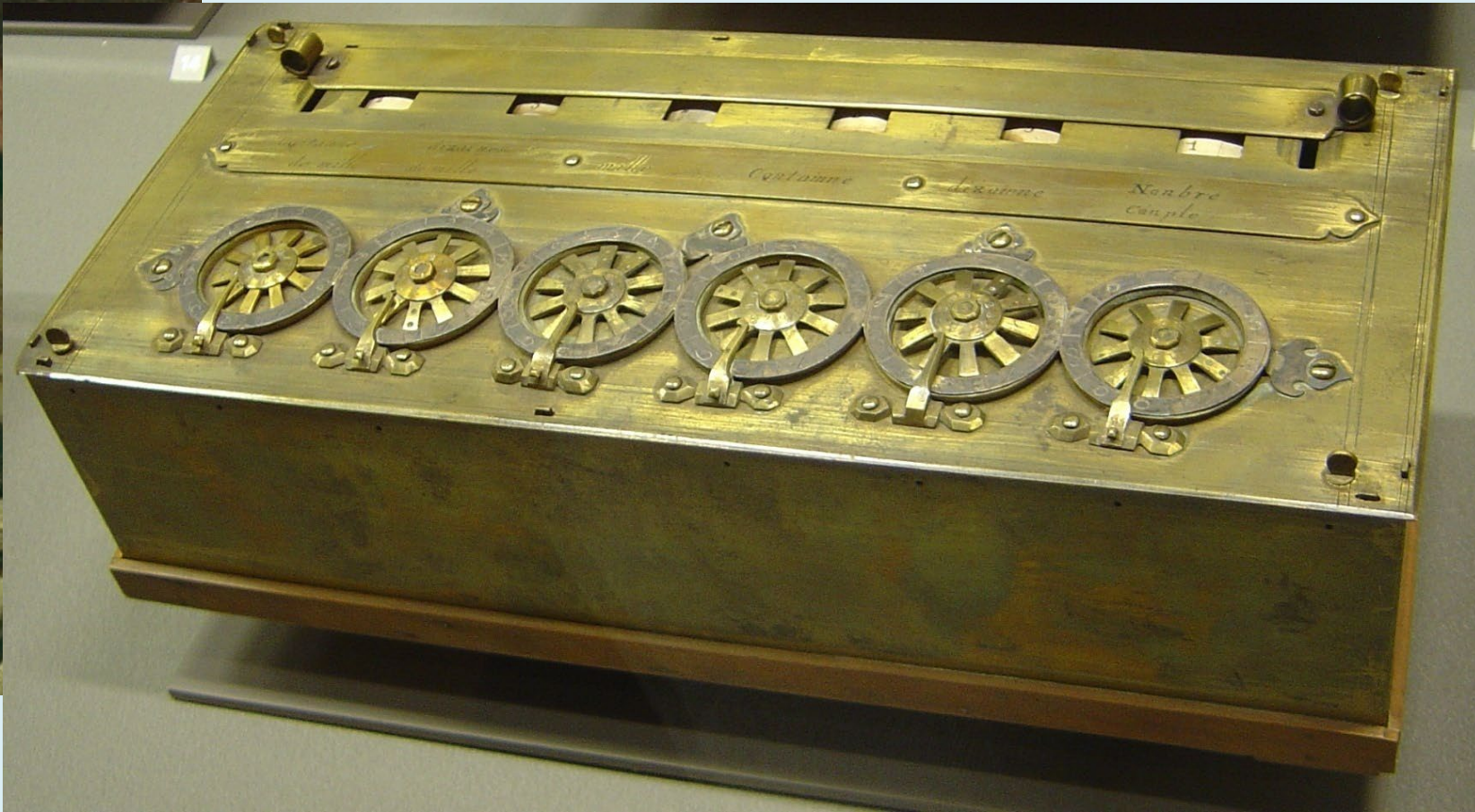
„Oheň, jistota, jistota, cítění, radost, mír“, „zapomenutí světa a všech věcí kromě Boha“, „dokonalé vnitřní odříkání“

„Všechny věci vzešly z ničeho a jsou vyzdviženy až k nekonečnému.“

„Všechno neštěstí ve světě pochází z toho, že nedokážeme být v klidu ve svém pokoji.“

Blaise Pascal

stroj schopný sčítat a odčítat, P.
sestrojil ve 22 (19) letech, na pomoc
otci – výběrcímu daní (uvnitř
propojená ozubená kolečka)

Baruch Spinoza (1632–1677)

- *Etika vyložena způsobem užívaným v geometrii*
- úsilí o matematickou jednoznačnost ve filosofii (etice, ...)
- *Deus sive natura* – ztotožňuje Boha a přírodu, Bůh skrytou příčinou věcí
- „svoboda je poznaná nutnost“
- vliv na filosofy-básníky:

J. G. Herder, J. W. Goethe,

A. Schopenhauer, F. Nietzsche,

B. H. Bergson, A. Einstein

Gottfried Wilhelm Leibniz (1646–1716)

- monády – činné síly ve věcech, každá odlišná, individuální (každá zrcadlením univerza), mají představy a proměny, pohyb vychází zevnitř, „nemají okna“ – neovlivňují se
- „Celá příroda je plná života“
- „předzjednaná harmonie“ – uložena v monádách
- zlo vyplývá z konečnosti (nedokonalosti) člověka a světa
- „nejlepší ze všech světů“

(Voltaire polemizuje)

- → vliv na německou dialektickou filosofii
- → idea o holotropním vesmíru (celostní, živý ve všech jeho částech)

zkonstruoval mechanickou kalkulačku,
která byla schopna násobit a dělit
až šesticiferná čísla

Anglický empirismus

- **John Locke** (1632-1704) – učitel, rádce, lékař
 - *Esej o lidském rozumu* – „nic není v intelektu, co by dříve nebylo ve smyslech“, *tabula rasa* – zapisuje se zkušenost prostřednictvím smyslů (sensualismus)
- **George Berkeley** (1684-1753)
 - *esse est percipi* (bytí je vnímání) → subjektivní idealismus

Anglický empirismus

- **David Hume** (1711-1776)
- zkušenost jsou naše duševní stavy – smyslové dojmy: „imprese“ x představy (ideje)
- *Of the Standard of Taste* (1758): nová estetika, pojmy vkus, zdravý rozum; city vždy pravdivé (**citové soudy**), kritérium vkusu vždy subjektivní, spontánní, intuitivní, proměnlivé – hranice: **estetický zdravý rozum** (většinově uznávaná kritéria)
- poznávací skepticismus
→ I. Kant, K. R. Popper

Francouzské osvícenství

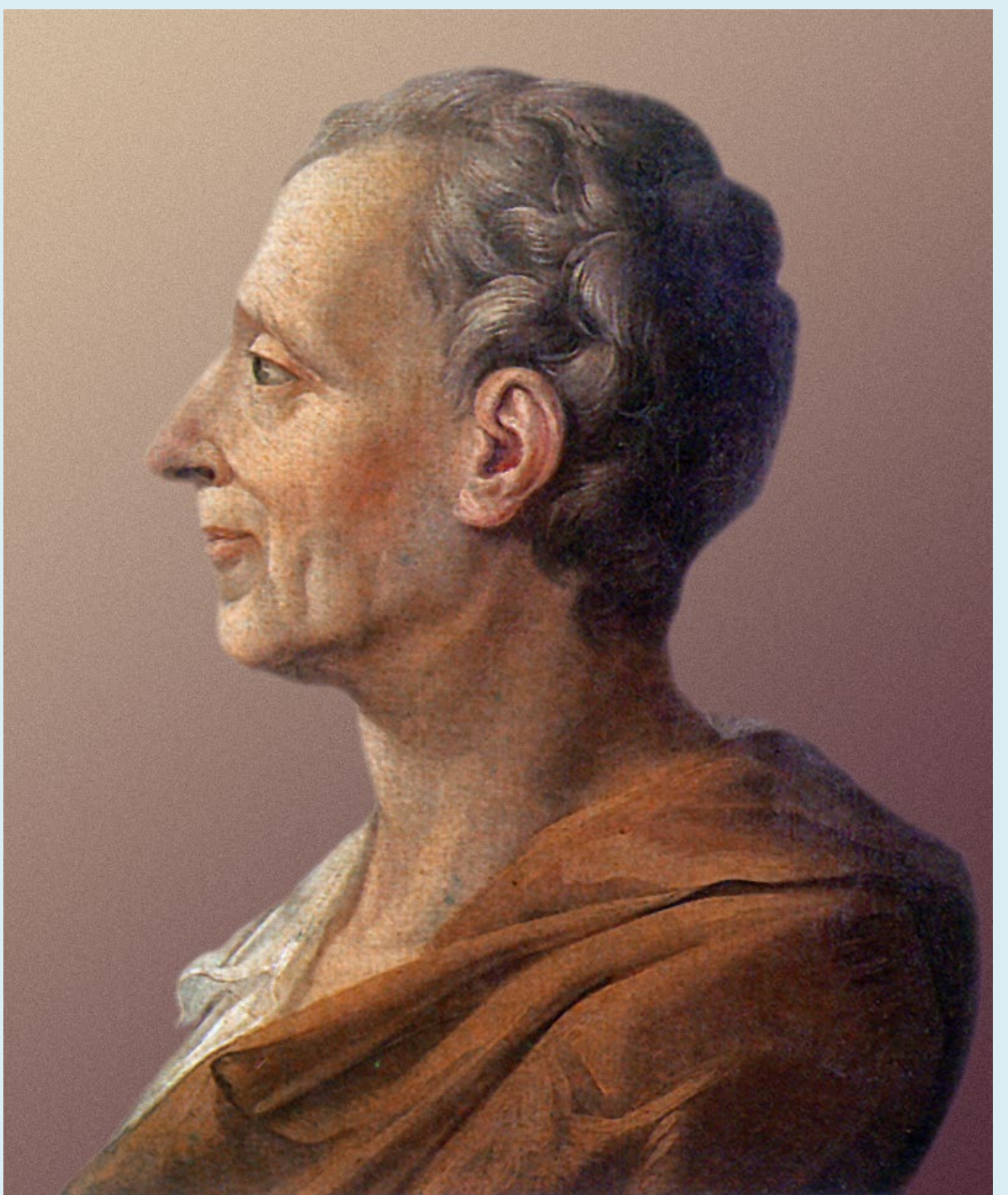
Charles-Louis Montesquieu

(1689-1755)

➤ *Duch zákonů*

– historie a forma státu (práva),
kritika absolutního státu,
teorie dělby moci

➤ *Perské listy*

Francouzské osvícenství

François Marie Arouet Voltaire (1694-1778)

- v mládí 2x v Bastile, zastánce teze o nezbytnosti osvětleného despotismu, panovníci ať se řídí filosofickým racionalismem.
- dějiny tkví v proměnách ducha a kultury
- deismus (Bůh stvořitel, dále nezasahuje)
- myšlenky tolerance, sociální a politický ráz francouzského osvícenství

1755 zemětřesení v Lisabonu, 30.000 mrtvých →

- *Poème sur Désastre de Lisbonne*
- *Candide* (1759) – tragikomický „filosofický román“; „Je třeba obdělávat svou vlastní zahrádku.“ Svět je svou podstatou problematický, není nejlepší, ale lze zlepšit/zhoršit → konstruktivní úsilí, **finalistický optimismus** (v té době také: humanistický optimismus – *Robinson Crusoe*)
- *Panna Orleánská*
- *Filosofické listy*

Jean Jacques Rousseau (1712–1778)

- city, člověk, příroda
 - pokrok civilizace příčinou úpadku lidskosti
 - za obnovení přírody v člověku
 - za rovnost všech
 - znejistuje osvícenství, podněcuje romantismus – hnutí velkých citů
- *Rozprava o původu a základech nerovnosti mezi lidmi*
 - *Emil aneb O výchově*
 - *O společenské smlouvě*

Immanuel Kant (1724–1804)

- přírodovědec (Kant-Laplaceova teorie vzniku vesmíru), fyzik, antropolog, logik, metafyzik, ...
- Královec /Königsberg, pietistická rodina; poslední slova: „Je to dobré.“
- učitelem v šlechtické rodině: „Považoval za velké umění zabývat se účelně dětmi a naladit se na způsob jejich myšlení, ale prohlašoval také, že by si nikdy nemohl toto umění osvojit.“
- po 9ti letech: učitelská činnost na univerzitě: filosofie, matematika, fyzika, geografie, přirozené právo, mechanika, mineralogie. 15 let soukromým docentem.
- Lze nalézt důvěryhodné základy lidského ducha?
- Zkoumání předpokladů rozumu – „kantův kopernikovský obrat“: poznání vykládáno z člověka (dosud z předmětu)
- otázky po nepodmíněném v člověku, podmíněném ve světě a nepodmíněném jako takovém; „nezbytné úkoly“ metafyzického myšlení: Bůh, svoboda, nesmrtelnost

Immanuel Kant (1724–1804)

- *Kritika čistého rozumu* – „stojíme před novým zrozením metafyziky“ – obrana metafyzického poznání lidského ducha
- (ale) skutečnost se neodráží bezprostředně v lidském duchu, skutečnost ne nejeví ve svém bytí přímo, sama o sobě (uchopujeme věci jako jevy, ne věci o sobě)
- (nýbrž) v člověku/poznávajícím subjektu: **předpoklady** zkušenostního poznání (***apriori*** – předem dané struktury: **nazírací** forma **času** a **prostoru**, základní **myšlenkové** kategorie: možnost, nutnost, příčina,...; svět **pro nás**; *aposteriori*)

Immanuel Kant (1724–1804)

- Člověk je ze své podstaty puzen pronikat otázkami nad sebe a nad konečný svět: Vedle zkušenostního poznání také transcendentální dialektika: Idea duše a svobody vůle, Idea světa, Idea Boha. Čl je občanem dvou světů – pokus prolomit konečnost a dospět k absolutnímu.
„Že se duch člověka někdy zcela vzdá metafyzických zkoumání, lze právě tak málo očekávat, jako že my, abychom nevdechovali neustále znečištěný vzduch, zastavíme raději zcela dýchání.“
- *Kritika praktického rozumu* – právě v oblasti praktického se může najít to bezpodmínečné; předpoklady etiky, svoboda mravního citu – kategorický imperativ – brání člověku, aby jednal podle zvůle a nálady; ukazuje se, když chce člověk vážně vědět, jak má jednat: „tak a ne jinak musíš jednat“: nepodmíněnost: mít povinnost.
- *Kritika soudnosti*

Immanuel Kant (1724–1804)

- píše německy a latinsky
- neprojektuje nový světový dům, ale vyžaduje od čl sebepoznání
- Existuje filosofie školská a filosofie podle pojetí světového (*in sensu cosmico*) – to je věda o posledních účelech lidského rozumu, věda o nejvyšší maximě používání našeho rozumu. Její obor působnosti vyznačují otázky:
 1. Co **mohu vědět**? → metafyzika
 2. Co **mám činit**? → morálka, etika
 3. V co **smím doufat**? → náboženství
 4. Co **je člověk**? → antropologie (na ní lze převést ostatní ot.: Co je to za bytost, která může vědět, má činit, smí doufat?)

(Heidegger: V Kantových otázkách jde o lidskou **konečnost** – první 3 otázky odhalují omezenost člověka, 4. je přímo otázkou po konečnosti v člověku, otázka po **bytnosti** pobytu, nikoli antropologie, ale fundamentální **ontologie** – jako základ metafyziky.)

Immanuel Kant (1724–1804)

kategorický imperativ:

Jednej podle zásady, o které bys chtěl, aby se stala obecným zákonem.

Jednej tak, aby lidství v tobě i v jiném člověku ti bylo účelem, nikoli prostředkem.

*Dvě věci naplňují mysl
vždy novým a rostoucím obdivem
a úctou,
čím častěji se jimi zabývá:
hvězdné nebe nade mnou
a mravní zákon ve mně.*

Dopovím příště:

Němečtí romantikové

- Friedrich **Schiller** (1759-1805) – Kantův žák, velmi K. obdivuje
- Johann Wolfgang **Goethe** (1749-1832) – navazuje na renesanční hermetismus
- Johann Gottfried **Herder** (1744-1803) – básník, filosofické zkoumání dějin a jazyka. Odmítá Kanta: říše nekonečných výmyslů, zkáza mladých myslí, zrušení duší.
- Johann Gottlieb **Fichte** (1762-1814) – myslíme tak, jací jsme; aktivní idealistický postoj: vytváříme svět v ideji, svět je sebeuskutečňováním Já, společenství svobodných bytostí, „říše duchů“. Naše svoboda má kořeny ve svědomí. Přítomnost: věk dovršeného egoismu: „Já musí být zničeno.“

Obdiv ke Kantovi: „On vůbec netápal, nýbrž viděl. Ve světle jsou ovšem věci jiné než v temnotě tápání.“

„Na učence z povolání se nehodím...chci jednat, mám velké žhavé projekty... Mou hrdostí je, abych zaplatil činy své místo v lidstvu, abych ze své existence vyvodil věčné důsledky pro lidstvo a pro celý duchovní svět.“ → manifesty, pamflety,...

„Jak slunce jasná zpráva... Pokus donutit čtenáře k pochopení.“

Když se „člověk vzdá pro vyšší svobodu své vlastní svobody a samostatnosti a ztratí ji, bude se podílet na jediném, pravém božském bytí.“

„Žít v Bohu znamená být v něm svobodný.“

Němečtí romantikové

- Friedrich Wilhelm Joseph **Schelling** (1775-1854) – také obdiv ke Kantovi: „obraz jeho ducha ve své celé uzavřené jedinečnosti /bude/ zářit celou budoucností filosofického světa.“ Idea **polarity** (dvoupolárnost: subjektivní, ideový svět – duch a dějiny; objektivní, hmotný svět) – ve světě nikdy jen jedno, nebo jen druhé; v prazákladu absolutní jednota subjektu a objektu, ducha (sebeuvědomování přírody) a přírody (něvědomé činnosti ducha). Filosofie identity, emotivní, intuitivní panteismus. Zájem o mystiku, vliv na filosofii iracionalismu.

„Dějiny jako celek jsou neustálým, ponenáhlu se odhalujícím zjevením absolutního... /jsou/ eposem básněným v Božím duchu.“

- **hlavní rysy romantismu:** intuitivní myšlení, emocionalita, příroda

Friedrich Schiller

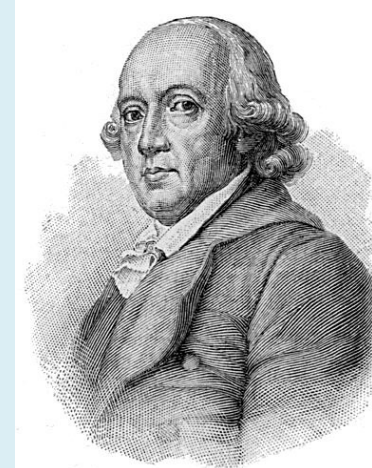
- *Listy o estetické výchově* (*Über die ästhetische Erziehung des Menschen*)
- *Listy o kráse*

Johann Wolfgang Goethe

- *Spříznění volbou* (← Stendhal – kap. v *Červený a černý* 1/7)
- *Utrpení mladého Werthera*
- *Prometheus*
- *Faust*

J. G. Herder

J. G. Fichte

F. W. J. Schelling

Johann Wolfgang Goethe (1749-1832)

- „Spinozův dědic“ – odhodlán žít v míru s celým světem, ale osamělosti vystaven ve svém nitru: čl je „**první rozmluvou**, kterou vede příroda s Bohem“, přesto slyší uchem Werthera: „hlas zcela do sebe **zapuzeného**, **sebe sama postrádajícího** a nezadržitelně se **propadajícího** stvoření“.

Georg Wilhelm Friedrich Hegel

(1770–1831)

- žák Schellingův, vrchol osvícenského myšlení
- *Fenomenologie ducha* – myšlenka (idea) principem světa. Svět je seberozvíjením absolutní ideje. Jednota protikladů – negace negace. Rozum vládne dějinami.
- jednota bytí a myšlení, princip jednoty: „Vše, co jest rozumné, je skutečné, a co je skutečné, jest rozumné.“
- Dialektika – vývoj protikladů: logika, filosofie přírody, filosofie ducha. Teze (bytí), antiteze (nebytí), synteze (dění).
- Prostřednictvím aktivity člověka se projevuje rozvoj rozumu, ducha. Člověk aktivním tvůrcem dějin (přetváření světa prací)
- Filosofie – nejvyšší projev absolutního ducha; idea myslící sebe samu.
- starohegelovci – interpretují světového ducha nábožensky
- mladohegelovci - interpretují světového ducha jako sociálně-materiální zákonitost dějin

Georg Wilhelm Friedrich Hegel

- nejradikálnější odklon od antropologického tázání – **myšlenkový** systém, který vedl k „vyvlastňování konkrétní lidské osoby a konkrétního lidského společenství ve prospěch **světového rozumu**“. **Abstrakce**

Čl – **princip**, v němž světový rozum dospívá ke svému dokonalému sebevědomí. Snaha o nový **světový dům** pro člověka **v čase**, dějinách.

„V **každém** člověku je **světlo** a **život**, je vlastnictvím světla; a není osvětlován světlem, jako temné těleso, které jen trpí cizí zář, nýbrž rozhořívá se jeho **vlastní** zápalná látka, a je vlastním plamenem.“ (z mládí)

Tři velké antropologické systémy

- Aristotelés: kosmologický (domov pro čl antického, svět věcí, čl věcí mezi věcmi)
- Tomáš Akv.: teologický (domov pro čl křesťanského středověku)
- Hegel: logologický (nikdy se nestal skutečným domovem pro moderního čl)